

cohors I Latobicorum et Varcianorum, cohors I Pannoniorum et Delmatarum equitata civium Romanorum, cohors II Varcianorum equitata civium Romanorum, ker dokazujejo rekrutiranje vojakov za pomožne enote tudi v naših krajih. Od teh je za nas posebnega pomena cohors I Latobicorum et Varcianorum in ugotovitve, do katerih je prišel G. Alföldy. Prva zadeva samo številčnost obeh plemen. Sodeč po tem, pravi G. Alföldy, da poznamo poleg kohorte, v kateri so služili Varciani in Latobiki skupaj, še cohors II. Varcianorum; vidimo, da so ti postavili še neko lastno enoto. Iz tega sklepa, da so bili Varciani močnejša civitas, ki je naseljevala območje Andautonije in še vzhodno obrobje Siska. V nasprotju do drugih kohort panonskega staroselstva (cohorts I—VIII Breucorum in nekaj cohortes Pannoniorum) sta nastali kohorti Varcianov in Latobikov šele mnogo za panonsko-dalmatinskim uporom v letih 6—9. Očitno obe civitates nista bili udeleženi pri uporu in zato ni bilo razloga, da bi mladino teh plemen odstranili iz Panonije. V sredini 1. stoletja pa so Varciani že vključeni v rimsko vojsko, toda ne v samostojnih enotah. Le malo je verjetno, da bi prebivalstvo obeh malih plemen v istem času dalo vojake za izpopolnitev dveh lastnih avksiliarnih kohort. Najbolj zgodnja pričevanja za latobiške in varcianske kohorte so iz zgodnjega flavijskega časa. Pri tem povezuje Alföldy Tacitejsko opombo o »quingenti Pannonii, nondum sub signis« in prihaja tako do sklepa, da je bilo petsto Panoncev leta 69 vpoklicanih za prav takrat sestavljeni kohorti I Latobicorum et Varcianorum ali II Varcianorum. Po napisu iz Kölna in diplomi iz Xantena vidimo, da je bila ta enota v Porenju od leta 69 oziroma 70 do 158.

V mnogih tabelaričnih pregledih je podal G. Alföldy ne le časovno razpredelnico, kdaj so bile enote vzpostavljene, temveč tudi cursus, starost, nacionalni sestav in poveljniški kader ter pravni položaj vojakov pomožnih čet.

Zaključek tega dela je zgodovinski oris o vlogi pomožnih enot v vojaški zgodovini province Germania inferior. Sledijo pregledi in epigrafski dokazi ter na koncu register za lažjo uporabo knjige.

Tako je G. Alföldy tudi v svoji novi domovini odlično obdelal spomenike rimske dediščine. S tem delom pa je hkrati postavil temelje za nadaljnje proučevanje rimskih vojaških starin, ki za čudo v tem delu Nemčije doslej niso bile deležne pozornosti.

P. Petru

Gerhard Winkler, *Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Sitzungsberichte 261. Band, 2. Abhandlung, Wien 1969, str. 181 in 2 tabli.

Razprava o rimski upravi Norika — spisal jo je kot disertacijo že 1958 G. Winkler — je tudi za nas pomembno delo, saj obravnava v precejšnji meri prav spomeniško izročilo noriškega dela Slovenije. Posebej važno se mi zdi dejstvo, da je večina napisov z omembo prokuratorjev drugega stoletja odkritih v Celju. Bogastvo napisov te metropole je sedaj docela živo pred nami tudi po zaslugi Vere Kolšek, ki je medtem izdala živahen, a kleno napisan Vodnik po lapidariju Pokrajinskega muzeja v Celju (Spomeniški vodniki 7, 1967). Kako razgibano je bilo življenje v antični Celeji kaže ravno to gradivo. Izbor napisov z omembo prokuratorjev pa znova poudarja vlogo tega mesta v okviru neke širše zastavljene zasnove. Gotovo je tudi v tem vloga Winklerjevega dela, ki ga moramo zato upoštevati tudi mi. Ker je takratni razvoj našega prostora enoten, je za nas vse izrednega pomena poznavanje tega dela.

Po kratkem orisu nastanka rimske province Noricum, v katerem so imeli večino upravnih nalog domači funkcionarji — med njimi je najbolj znan C. Iulius Vepo iz Celeje —, preide na opis noriških upravnikov. Seveda pa je bilo to možno šele s klavdijskim obdobjem, ko je postal Norik rimska provinca. Spričo tega, da je ta sprememba bila mirna, ohranjajo nekateri upravniki iz druge polovice 2. stoletja tudi naziv procurator regni Norici (Ti. Claudius Priscianus, Aelius Maximus, Sex. Baius Pudens, M. Bassaeus Rufus). Ker je imel upravnik province poleg vrhovne sodne oblasti še skrb s financami in poveljstvo nad pomožnim vojaštvom na tem območju, je avtor razčlenil v skopih obrisih tudi vojaško zgodovino. Sledi seznam upravnikov prve faze do mar-

komanskega vdora od prokuratorja C. Baebija Attika (doma iz Iulium Carnicum) do Ti. Klavdija Prisciana iz leta 168 je ob vsaki omembi podano popolno besedilo napisa, viri, interpretacija, datacija in druge opombe, tako da je seznam vzorno pregleden in resnično uporaben.

Markomanski vdor je prinesel spremembe tudi v upravo province. S prihodom legij je prevzel oblast poveljnik II. italske legije s taborom v Lauriakum. Ti vojaški upravniki so ostali v Noriku vrhovna oblast vse do Dioklecijanovih reform. Šele od Dioklecijana je bilo vojaško poveljstvo ločeno od uprave in srečujemo poslej tako praesides z vzdevkom vir perfectissimus v civilni upravi in vojaškega poveljnika z nazivom dux Pannoniae primae et Norici ripensis, položaj, ki ga je zasedal tudi Aurelius Iustinianus, ki je dal v začetku 4. stoletja popraviti mitrej v Ptuj. Po Dioklecijanovih reformah so namreč priključili Poetovio k na novo osnovani provinci Noricum mediterraneum. Opisu teh poznoantičnih upravnikov sledi poglavje, v katerem G. Winkler razčlenja izvor in cursus honorum vseh znanih upravnikov. Zelo dragocen je tudi del, v katerem obravnava avtor pisarno upravnika in poda seznam in transkripcijo vseh napisov z omembo beneficiarijev, cornicularijev, frumentarijev, stratorjev, librarijev in seznam uradnikov naštetih v Not. dignitatum. Sledi seznam finančnih prokuratorjev in njihovega urada (dispensator, arcarius, tabularius, itd.). Zaključek tega dela je opis položaja censorja, ki je imel na skrbi poleg vsega premoženja tudi ugotavljanje številčnosti prebivalstva.

Posebno poglavje je posvečeno carini na mejah Norika, posameznih uradnikov in njihovih podrejenih uslužbencev. V tem prikazu je za nas zanimiva vrsta carinskih postaj, predvsem Atrans in pri avtorju sporna carina za promet iz Nevidoduna proti Celeji. Tu se mu je vrnila nejasnost, da šteje napis CIL III, 5184 v Laško (Balnea Romana) in ne v Celje. Podobno stvarno je Winkler obdelal tudi pošto službo na območju Norika.

Širše zanimiv je v tej knjigi sestavek o upravi rudnikov v Noriku, kjer avtor v strnjeni obliki povzema številna dognanja, ki so jih v zadnjem času močno pospešila in tudi nakazala nova vprašanja izkopavanja na Štalenskem vrhu. Med njimi je tudi nedavno tega objavljen napis nekega Crescensa ali Gentijana, upravnika cesarskih rudnikov v Noriku, ki je bil doma ad Cervos — torej okolice Stične.

Zasnova Winklerjevega dela je vseskozi stvarna, polna faktov, ki so vsi podrejeni osnovni zamisli knjige in preverjeni. Le v izjemnih primerih je segal avtor tudi k lastnim dopolnilom. Zato je delo ohranilo v celoti svoj prvotni namen, biti stvarni kazalnik rimske uprave v Noriku.

P. Petru

J. Werner, *Der Lorenzberg bei Epfach — Die spätrömischen und frühmittelalterlichen Anlagen*. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Band 8 (Veröffentlichungen der Kommission zur archäologischen Erforschung des spätrömischen Raetien, Band 2 = Epfach II) München 1969, 291 str., 70 tabl., 103 slike in 4 priloge.

Prikaz dela Epfach I (Studien zu Abodiacum — Epfach, 1964) in Epfach III (G. Ulbert, *Der Lorenzberg bei Epfach, Die frühromische Militärstation*, 1965) v Arheološkem vestniku 17, 1966, 524, nam je narekoval pripombo, da bi želeli čimprej pozdraviti tudi razpravo Epfach II. Pred nami je sedaj izredno izčrpna in prav zajetna knjiga — več kot smo pričakovali!

Preden preidemo na pregled podanih izsledkov, je prav, da omenimo, da so pri tem delu sodelovali še G. Pohl (obdelal je kasnoantično skladišče in stavbe ob njem ter drobne najdbe), H. J. Kellner (novčene najdbe) in H. Dannheimer (srednjeveške ostanke in izkopanine). Delo samo pa so avtorji posvetili dvema mladima in prezgodaj preminulima članoma raziskovalnega teama M. Friedenthalu in N. Walkeju.

Najdišče Epfach, antični Abodiacum, leži na izredno pomembnem križišču via Claudia, ki vodi iz Italije v Augsburg, in prečne ceste Gauting—Salzburg. Križišče dveh tako pomembnih cest je narekovalo tudi stalno naselje. Brž po odhodu oziroma prestavitvi vojaške enote z Lorenzberga je ob